

„Kell lenni egy igazi bejáratnak”

NÁDASDY ÁDÁMMAL HORVÁTH IMRE OLIVÉR BESZÉLGET

Horváth Imre Olivér: Hogy utaztál?

Nádasdy Ádám: Nagyon kényelmesen utaztam. IC első osztályra vettem jegyet, mert gondoltam, hogy kevesen lesznek, de sokan voltak. Egy dolog zavart, hogy szemben velem egy idősebb hölgy ült, aki láthatóan nagyon szeretett volna beszélgetni. De hát énnekem meg munkám volt, és volt wifi a vagonban. Én félig-meddig Londonban élek, mert a férjem ott dolgozik mint orvos. És most ott az egyik lakásból a másikba kellett költözzünk, ezért ott kikapcsolódott a wifi, nem volt már napok óta, felgyülemlett a munka. Gondoltam, feldolgozom útközben a restanciámat.

Horváth Imre Olivér: Végül munka helyett megtárgyaltátok az időjárását, gondolom.

Nádasdy Ádám: Nem, kemény voltam, és nem beszélgettem a hölgygel. Megmondom őszintén, rideg voltam, ez az igazság. Nem jó dolog ez, de hát muszáj volt csinálni.

Horváth Imre Olivér: Ahogy ebben a beszélgetéssorozatban megszokott, az olvasásról lesz szó. Mi az első emléked, amit a könyvekkel és az olvasással kapcsolatban fel tudsz idézni? Emlékszel az első könyvre, amit olvastál?

Nádasdy Ádám: Egy gyerekkönyv volt, még az ostrom előttről. Én 1947-ben születtem, hárman voltunk testvérek, és én voltam a legfiatalabb, tehát a bátyáim gyerekkönyvei még ott heverték. Az volt a címe: *Ferdinánd, a bika*. Emlékszem, a szerzőt úgy hívták, hogy [mun-ró le-af]. Angolul volt, és nem így kellett volna kimondani, de ez volt odairva: *Munro Leaf*. Arról szólt, hogy valami bikaviadalra akarták alkalmazni Ferdinándot, de ő nem volt hajlandó, mert nagyon békés természetű volt, és csak virágokat szagolgatott. Erre emlékszem.

Horváth Imre Olivér: Verses mű volt, vagy próza?

Nádasdy Ádám: Nagyon kevés szöveg volt benne, inkább képek voltak, és egy-két sor volt alatta.

Horváth Imre Olivér: A szüleid híres, komolyzenével foglalkozó emberek voltak. Volt emellett nagy szerepe az irodalomnak a családban? Mit és milyen nyelven olvastatok?

Nádasdy Ádám: Anyám osztrák volt, kislány korában került Magyarországra. Nagyon jól megtanult magyarul, de német anyanyelvű volt. A szülei ott éltek velünk, két lakás volt egymás mellett. Ők azért rosszul tudtak magyarul. Otthon németül folyt a szó. Így például anyám esténként – bevallottan azért, hogy elaludjon – Thomas Mann-t olvasott németül. Különösen a *Lotte in Weimar* című könyv volt hatásos ebből

a szempontból. Apám mindent összevissza olvasott, ő színházi rendező volt, Nádasdy Kálmán. Magyarra fordított kóruszövegeket és operalibrettókat, mert akkor az volt még a szokás, hogy minden magyarul menjen. Fordított olaszból is, oroszból is, ugye, mikor bejöttek az oroszok, hirtelen aktuálisá vált olyan, egyébként kiváló orosz műveknek az előadása, mint Muszorgszkijtől a *Hovanscsina*, meg ilyesmi, amik anélkül is mehettek volna, de hát ettől mégiscsak valahogy aktuálisabb lett. Oroszul nem tudott, német közvetítő szöveg segítségével fordította. Láttam a kottát, ott volt oroszul, fölőle volt írva a németül, és akkor még afölőle volt írva magyarul, már a hangjegyeknek megfelelően. Tehát ilyen értelemben volt irodalom. A nagymama – aki tulajdonképpen vitte az egész háztartást, családot – egy ilyen középpolgári asszony volt, akinek megvoltak például Gárdonyi Géza összes művei. Szerette, magyarul. Jókai: tán összes, vagy nagyon sok. Herczeg Ferenc, Harsányi Zsolt – ki van még – Paulinyi Béla, ha ez mond neked valamit, szóval ez a középlektúr, ezeket szerette. Német könyveket is olvasott természetesen, még könnyebben is, mint magyart, és járt minden hónapban egyszer *in die Bücherei*, tehát a könyvtárba. A Szabó Ervin Könyvtárnak a Molnár utcában, vagy valahol a környéken volt egy kölcsönkönyvtára, amely idegen nyelvre specializálódott, és onnan ő német könyveket hozott el. A szüleim állandóan dolgoztak. Anyám énekesnő volt az Operában, apám rendező volt, filmeket is csinált. Mondjuk ki, ők nem foglalkoztak azzal, hogy én mit olvasok, vagy mit csinálok egyáltalán. A nagymamára voltunk bízva. A nagymama jelentette, ha kellett új cipő. Mindig megvolt minden, de hát olyan különösebb törődés nem volt, ez az igazság. Három gyerek, két nagyszülő, még egy nagymama, cseléd is volt. Az akkor még természetes volt, azt is fizetni kellett, el kellett tartani, mert ott élt velünk.

Horváth Imre Olivér: Említetted édesapád operafordításait. Mondhatjuk azt, hogy ebben az értelemben az ő nyomdokaiba léptél?

Nádasdy Ádám: Mondhatjuk, nagyon nagy kerülővel. Én nem akartam az ő nyomdokaiba lépni, és ő sem akarta, hogy a nyomdokaiba lépjek. Egy szóval sem, sőt, mindig azt mondta, hogy fiam, ne gyere a színházhoz, ne gyere a zenéhez! Csinálj mást! Örömmel regisztrálta, hogy ez engem valóban nem érdekel. Tanultam zongorázni, mert kellett, de nem szerettem. Elkínzott asszonyok voltak a zongoratanárnők. Nem volt arra erejük, hogy megmutassák ennek a szépségét. Ráadásul Bartók meg Kodály meg Szőnyi Erzsébet darabjain kellett tanulni zongorázni, ami akkor nagyon szép és jó volt, és persze a művészeti életben ez természetes, de közben én Csajkovszkijt szerettem volna a puha lelkeimmel, vagy ha mást nem, akkor Mozartot. Most már nagyon szívesen hallgatok Bartókot is, Bachot is, de hát azért gyerekként fanyar volt az a koszt, amivel traktáltak. Tény, hogy megtanultam az összhangzattant, és aztán a gimnáziumban, mikor beategyüttest alakítottunk, akkor én voltam a zongorista, mert megtanultam kíséretet szerkeszteni. Lekísérek én neked akármit, csak kottát ne kelljen olvasni, mert az nagyon lassan megy. Tehát, mint egy népzeneész, mint a cigány, aki odajön, hogy dúdolja csak, és akkor már meg is van. A beategyüttesel néha falusi zárszámadásokon játszottunk. Zárszámadás – megvan valakinek, hogy mi az? Egy ilyen éventei buli a termelőszövetkezetben, mikor prémiumot osztottak, pénzt osztottak. És akkor a fiatalok kiharcolták az idősebbeknél, hogy gitáros zenekar – a

hatvanas években vagyunk, mi ugye beategyüttesnek neveztük, de ők gitáros vagy gitárzenekarnak hívták – jöjjön Pestről. Na jól van, mondták, jöjjön. Aztán úgy éjfél körül, mikor már mindenki berúgott, a fiatalok és az idősebbek is, azt mondták, hogy jó, most már elég ebből, most játsszad azt, hogy „Megkondult a kecskeméti öreg templom nagyharangja”. És akkor nem lehetett azt mondani, hogy kérem, mi budapesti gitárzenekar vagyunk, mi ilyesmit nem játszunk, mert megvertek volna. Lerakták a pénzt a zongorára, tehát az nem volt probléma, de nem lehetett nemet mondani. Úgyhogy vért izzadva játszottuk ezeket. „Piros rózsák beszélgetnek, bólingatnak, úgy felelnek egymásnak.” Ezt aztán kamatoztattam sok évvel később, talán értesültél erről a kis escapade-ról, hogy a lányommal, Vilmával együtt magyarnótaesteket rendeztünk.

Horváth Imre Olivér: Igen, igen, erre akartam rátérni igazából. Csupán nosztalgiaíról beszélünk a magyarnótaestek kapcsán? Vagy volt neked ezzel a műfajjal valami egyéb dolgod?

Nádasdy Ádám: Persze, nosztalgia is. Nem tudom. Édesapám már ekkor nem élt, de szerintem őt akartam bosszantani visszamenőleg ezzel. Gyűlölte. Kodály-növendék volt a Zeneakadémián, zeneszerzést végzett, apám és anyám esküvőjén Kodály Zoltán volt a tanú. Tehát ez valóban egy bensőséges kapcsolat volt. Kodály keresztes hadjáratot vívott a magyarnóta ellen a tiszta magyar népdal védelmében. Vagy akár a tiszta cigány népdal védelmében, csak tiszta legyen. Azok az idők elmúltak. Ma ugye, hogy úgy mondjam, a crossover világot éljük, amibe a magyarnóta csodálatosan beletartozik. Kicsit cigány, kicsit sváb sramli, kicsit zsidó klezmer, ez mind benne van. És a szövegnek mindig magyarul kell lennie. Ez annyira mulatságos: a zene egyáltalán nem magyar, de a szövegnek csak magyarul szabad szólni, különben megette a fene. És ez egy kulturális érték. Úgy éreztem, úgy éreztük néhányan, hogy nagyon kiment a divatból, különösen Budapesten. Volt azért abban valami ironia is, hát nem tagadom, hogy a Klauzál téren – az a budapesti volt gettó, de hát még a mai napig erősen a zsidó negyed központja – egy pincebárban, egy kis helyiségben tartottuk a magyarnótaestet. És a primás egy félzsidó gyerek volt, aki egyébként a Nagyszinagógának volt a zenekarvezetője, és ezért péntekenként egy kicsit később kellett kezdeni a magyarnótaestet, hogy ő átérjen a zsinagógából a Klauzál térre. Nem tudom, valahogy ezt díjaztuk, hogy ne legyen már minden olyan egysíkú, ne legyen olyan, mintha itt nem lett volna múltja ennek az egész világnak, országnak, mindennek, hogy itt minden téglamáshonnan jön, mást beszél. A magyarnótaestet nagyon komolyan vettük, tehát én szmokingban voltam, a lányom – egy szép nagydarab nő – sötétkék bársony nagyesztélyiben volt, ahogy kell egy magyarnóta-énekesnőnek. Kicsit olyan hurkás volt az oldala, hát értik, ami úgy dukál. És nagyon jól csináltuk. Volt egy zongorista, egy primás, ezek kísérték. Egyszer csak, ahogy a közönség soraiban ott állok, látom, hogy az ELTE rektora mosolyogva bólogatott és dűnnyögte a magyarnótát, hogy „Ahogy én szeretlek, nem szeret úgy senki”.

Horváth Imre Olivér: Legutóbbi könyvedben megemlíted azt is a magyarnótával kapcsolatban, hogy ezeknek a szerzeményeknek ismerjük a szerzőit, nem a nép ajkán keletkeztek, és a szerzők hiányos ornitológiai ismereteit tükrözik.

Nádasdy Ádám: Nem, nem! A szerzők a madarak világát, az ornitológiát kiválóan ismerték. De amikor ezek folklorizálódtak és elkezdtek az emberek énekelni, akkor már tévedések történtek, mert ugye azt mondja a híres *Akácos út*, ifjabb Kalmár Tibor szerzeménye: „Nyáreste volt, madár dalolt a fán, / s ott kóborooolt” – ugye világos? Ezt nagyon sokan úgy éneklük, hogy „nyáreste volt, pacsirta szól a fán”. A pacsirta azonban nem megy a fára, és főleg nem este. A pacsirta kizárólag a szántóföldön tartózkodik, és kizárólag hajnalban énekel. Tehát aki azt énekli, hogy „nyáreste volt, pacsirta szól”, annak fogalma sincs az egésztől, de ez része egyébként az egész magyarnóta-kultúrának, olyan, mint Amerikában a western. Valójában olyanok csinálták és olyanok élvezik, akik nem jártak ezeken a helyeken. Ez egy mesevilág, fikció. Mindenki tudja, hogy a Vadnyugaton a kocsmába úgy kell bemenni, hogy hasmánt ilyen kis ajtó van, amit szét kell lökni, ahogy bemegy az ember, én még ilyet nem láttam a valóságban, és szerintem sokan nem láttak. A kiváló May Károly vagy Karl May ifjúsági regényíró, ő ezt a világot írja le, de nem volt ott. Nos, ilyen egy kicsit ez a magyarnótavilág, a városi embernek az elképzelése. Az, hogy „Végigmegyek a debreceni utcán, kacagnak a lányok. / Azt kacagják, hogy én mindig csak egyedül jároook”, például ilyesmi. Tehát műdalok ezek, rendes csinálmányok, de nagyon nívósak.

Horváth Imre Olivér: Említetted, hogy édesapád bosszantása volt a kiindulópont...

Nádasdy Ádám: Jó, ennél ez erősebb, ha tetszik, a magam értékrendjének a lebetonozása. Azért ő egy nagyon-nagyon hosszú árnyékot vetett énrám és mindenkire, aki ismerte. A Színművészeti Főiskola rektora, tanára volt. Ma úgy mondanám, professzor, persze akkoriban ezt nem így hívták. Nagy hatású, nagyon művelt ember volt. És nekem nagyon kellett vigyáznom, hogy, mint a lámpába a bogár, be ne szippantson, ezért nagyon távol tartottam magam. Az tényleg a sors különös játéka, hogy jóval az ő halála után elkezdtem megrendeléseket kapni színházi fordításokra. És egyszer csak ott találtam magam, ahol már gyerekkoromban is voltam. Az IDEGENEKNEK-TILOS-AZ-ÁTJÁRÁS ajtó kilincset lenyomván a színház hátsó részében találtam magamat, az ismerős szagok között, és egyszer csak rájöttem, hogy én itt már jártam, és hogy én ezt a járást ismerem, tudom, hogy merre kell menni.

Horváth Imre Olivér: Igen, ahogy az épületbe bejöttünk, ott is nagy ívben elkerültük a főbejáratot.

Nádasdy Ádám: Igen, igen, Imi megállt a főkapu előtt. Hát mondom, Imi, nem itt fogunk bemenni, ez csak a főkapu. Kell lenni egy igazi bejáratnak, és valóban oldalt volt az igazi.

Horváth Imre Olivér: A saját apaságodról szeretnék most faggatni. A Könyves Magazin podcastjában hallottalak nemrég beszélni a gyermekeidről való közvetlenebb viszonyodról. Olvastál-e, mit olvastál nekik?

Nádasdy Ádám: Két lányom született, nős voltam fiatal koromban, jólehet életem igazából a férfiak iránti vonzódás jegyében telt, de hát fiatalon bizonytalan voltam,

ez kínálkozott mint élelehetőség. Akkoriban még nem nagyon lehetett civilizáltan mást csinálni. Két lányom született, és persze olvastunk nekik. Zelk Zoltán: *A három nyúl* – kiváló munka. Aztán *Micimackó*, persze elég nehéz a *Micimackó*, de a gyerekek szívesen hallgatják azt is, amit nem értenek. És diafilmek voltak még akkor, ilyen csavargatós diafilmek, amikhez mindig volt valami kis felirat, talán emlékeznek, illetve ezek részben visszajöttek, és ma is, azt hiszem, léteznek. Ha az ember már nagyon fáradt volt, akkor átugrott néhány diát, és a gyerek tiltakozott, mert kívülről tudták persze, hogy mi következik.

Horváth Imre Olivér: A bikás történetet megőrizted-e a gyermekeidnek?

Nádasdy Ádám: A bikás könyv elveszett. Eltűnt valahogy. Ne felejtse el, hogy a bátyáim azért jóval idősebbek nálam, hamarabb megnősültek, gyerekeik lettek... Szerintem egy csomó mindent elvittek. A Märklin mechanikus játékvonat is eltűnt valahol, pedig nagyon-nagyon jó volt. Igen. Óraműves, így hívták akkoriban, mert olyan szerkezet volt benne, mint egy óra. Föl kellett húzni és az hajtotta. *Uhrwerk*, németül így mondta a nagypapa.

Horváth Imre Olivér: És az unokák irodalmi nevelése?

Nádasdy Ádám: Az a szülők dolga, én nem szólok bele. Az unokák száma hat jelenleg. Talán most már meg is állnak. Egyik lányomnak négy van, a másíknak kettő. Jó, amikor kellett, olvastam. Például ezeket a képeskönyveket egy Richard Scarry nevű amerikai szerzőtől, ezek tanító célzatúak. *Tesz-vesz város*, *Busytown*. Nekünk még csak angolul volt meg, spontán fordítottuk magyarra. Angolul is olvastuk a saját gyerekeimnek, hogy halljanak idegen szót, feleségem angoltanár volt, de azért közben magyarul is mondtuk. Ma már megvannak magyarul is. Most megint van ötéves kisfiú, hát az imádjá az *Autószerelő műhely* című könyvet, és akkor az összes *majkolót*, meg *dömpejt*, ezeket kell mutatni.

Horváth Imre Olivér: Gondoltál esetleg valaha gyerekkönyvírásra?

Nádasdy Ádám: Nem. Igen, érdekes kérdés, mert nagyon szeretem a gyerekeket és nagyon jól elvagyok velük. Ezt megtanultam a szüleimtől is, hogy nagyon komolyan kell venni a gyerekeket. Nem szeretik a gyerekek a gyerekeket, ez az igazság. A gyerekeket a felnőttek érdeklik. Az igazi gyerekmesék felnőttekről, férfiakról és nőkről szólnak, nem gyerekekről. Kit érdekelnek a gyerekek? Emlékszem, azt kérdezte a kisebbik lányom, hogy „Papa, a királykisasszony ugye szereti a férfiket?” – így fogalmazott. És mondtuk, hogy igen, erről van szó.

Horváth Imre Olivér: Ha a gyerekkönyvekhez nem is, az iskolai kötelező olvasmányokhoz sok közöd van. Tavaly jelent meg prózafordításod *Az ember tragédiájából*. Nem ez az első ilyen vállalkozásod: a *Bánk bánból* és a *Csongor és Tündéből* is csináltál hasonlókat. Miért kezdted el pont ezekkel a darabokkal foglalkozni?

Nádasdy Ádám: Ebbe tulajdonképpen belesodródtam. Színházak kértek föl most már sok-sok éve darabok fordítására. Mindig régebbi dolgokat vállalok, abban jobban otthon érzem magam. A mait csinálják a fiatalabbak, a darabok maiságát egy fiatal jobban megérti. Shakespeare-t csináltam, több darabját is. És akkor a Magvető Kiadó, akinek dolgozom, indított egy ilyen kis papírhátú sorozatot, egy-egy színdarab van mindegyikben, van Dürrenmatt meg Csehov, meg van Ibsen, és hát persze Shakespeare. Azok közül is a népszerűbbek, amik az iskolában előfordulnak. És azt mondta a kiadó – vagy én mondtam a kiadónak? –, hogy mi lenne, ha a *Bánk bán*-ból is csinálnék egy kétnyelvű kiadást, mert nagyon nehéz. Már én is nagyon nehezen értem, hát még a fiatalok. Magyartanár barátaim azt mondták, hogy reménytelen ezt elolvasatni. Jó esetben azt lehet csinálni, hogy egy kis részletet elolvasnak, megmutatják, hogy milyen. Elmesélik a cselekményt és a problémát, és tulajdonképpen egy osztályfőnöki órát vagy – manapság azt hiszem, úgy hívják – etikaórát tartanak belőle, hogy nahát, te hogy döntöttél volna ebben a helyzetben? Vagy: ki volt a hibás, vagy mi volt a konfliktus? Mint a mitológiát, ugyanúgy mondja el az ember, hogy Léda helyesen tette-e, vagy nem, hogy engedte, hogy a hatyú... Ehhez nem kell elolvasni konkrétan valamilyen ógörög munkát. És akkor engem az izgatott mint nyelvészt, hogy mit csinál ez a Katona? Miért olyan?

Már a magyar grammatika is érdekes benne, ő azt írja: *neveket*, mert kelet-magyar volt, és ezért az ő helyett e-t használt. Tehát, amikor ő azt írja, hogy *neveket*, akkor az *nevöket* volna nyugat-magyarul, mondjuk Vörösmartynál, és még nyugatabb magyarul meg *nevüket* volna, ahogy ma mondjuk már mindenütt tulajdonképpen. Az ilyesmi nagyon meg tudja az embert zavarni. „*Én nem tudom a neveket*” – írja... micsoda, kiről van szó? Kétnyelvű kiadást készítettem: a bal oldalakon van az eredeti, lábjegyzetekkel a furcsaságok, nehezebb szavak. De olyat is ír, hogy *fölöstök*, ugye, reggeli, a német Frühstück régies átvétele. Jobb oldalt pedig egy rendes magyar fordítás. Így, ahogy mondd, prózai szöveg. Ez bizonyos feltűnést keltett, azt mondták a magyartanár barátaim, hogy hát így persze el lehet olvasatni, ez érthető szöveg.

Na, de akkor mondta a Magvető, hogy most már a *Csongor és Tündét* is csináljuk meg. Abból azonban, úgy döntöttünk, már nem tudom, hogy helyesen-e, hogy nem az egészet fogjuk faltól falig adni mai magyarul, mert csak foltokban vannak benne nagyon nehéz részek, de vannak könnyebben érthetők. Egy kedves és sokkal jobban emészthető mű, mint a *Bánk bán*. És sokszor olyan méltatlan lett volna, ahogy azt mondja bal oldalt, hogy „Hejhó, itt a róka” – most írom azt a jobb oldalt, hogy „Hejhó, itt a róka”? Annak nincs értelme. Vagy írok direkt mást? Az meg olyan mondvacsinált dolog. Viszont a *Csongorban* vannak a – hogy mondjam – felnőtt szereplők, talán emlékeznek. Jön a kalmár, a fejedelem, a tudós, és elmondják, hogy az ő életük ilyen meg olyan, amolyan, *Csongor* kétkedve hallgatja az egészet, van még az Éj szimbolikus nőalakja, a világ keletkezése, satöbbi. Na ezeket egy függelékben adtuk. Sajnos az is lehet, hogy már ez a hajó is elment, és csakompakk az egész *Csongort* kéne prózába adni. De egy nívós költeménynél az embernek fáj a szíve. A *Bánk bán* nem egy nívós költemény, az egy ügyetlen szöveg, dramaturgiailag és verstanilag is. Csodálatos, hogy létezik, de úgy, mint amikor a régészek térdig érő romokat feltárnak. Az ember azt mondja, hogy nahát, hogy itt már ezer évvel ezelőtt is templom volt, de nem lehet vele igazából mit csinálni. A *Csongor* nem olyan, az egy működő valami, csak hát nagyon régies.

Azután természetesen azt mondta a Magvető, hogy most már *Az ember tragédiáját* is meg kell csinálni. Az sokkal későbbi, úgy értem, mindössze harminc évvel későbbi, de az egy nagy különbség, hogy 1830-ban vagy '60-ban vagyunk, mert hatalmasat ugrottunk közben Petőfi, Arany, Jókai miatt. Csak hát az gondolatilag sokkal nehezebb. Sok a filozófia benne, történelmi utalások, és a Lucifer állandó ironikus szellemeskedései, amik könnyen elvesznek. Tehát *Az ember tragédiáját* el lehet olvasni, nem olyan, mint a *Bánk bán*, csak nem veszi észre az ember, hogy mennyi minden volt még abban. Így aztán abból megint csak igazi kétnyelvűt csináltam. Ott persze sokszor fölmerült, hogy írhatnám ugyanazt is jobb oldalt, de akkor meg már azt gondoltam, hogy a vevő kapjon a pénzért kétfélét. Miért ugyanazt írom jobb oldalt? Ha Madách azt írta, hogy óriási, én azt írtam, hatalmas. Ha azt írta, hatalmas, én azt írtam, óriási. Ez a magyartanárnak, ha tetszik, egy kis játékos segítség, hogy na gyerekek, látjátok, hányféleképpen lehet ugyanazt kifejezni?

Horváth Imre Olivér: A három szöveg közül melyikkel dolgoztál legszívesebben?

Nádasdy Ádám: Ha a nyelvészt kérdezed, és az vagyok, akkor a *Bánk bánnal*. A régészt is, gondolom, legjobban az a térdig érő falmaradvány érdekli, hogy az mégis mikor készülhetett, és mi az a fekete csík benne, á, mert tűzvész volt – de mikor? Érted, a csontok milyenek, az ékszerek milyenek. Miközben, ismétlem, keveset ad a kultúrafogyasztónak. A *Csongor* meg annyira jó, mert azt egy igazán jó költő, Vörösmarty Mihály írta. A másik két úrról ezt azért nem mondhatnám. *Az ember tragédiáját* meg sokszor láttam a színpadon. Képzeld el, hogy apám például rendezte a Szegedi Szabadtérin 1959-ben, és én ott voltam a próbákon. Még emlékszem, hogy Ungvári László volt Lucifer. És egyszer véletlenül egy próbán elfelejtették, hogy van egy játékos óraszerkezet a Dóm téren, ami muzsikál időnként, és kis figurák jönnek ki belőle – jól mondom, ugye? Éppen a bizánci színt próbálták és megszólalt ez, és akkor azt mondta, talán Sinkovits volt Ádám, Tankréd lovagként: „Izóra, tíz óra!” Hát erre emlékszem, de az egész csodálatos volt, ott éltünk Szegeden egy pár hétig. Kicsit nyaralásszerű volt. Anyám meg én a Tiszán strandoltunk, miközben apám izzadt a Dóm téren a próbákkal. Még ilyen ketrecuszoda is volt, most is megvan egyébként Szegeden, a Tiszába bele van mélyesztve egy fából készült nagy ketrec, és abban lehet úszkálni. Ez nagyon jó, mert a víz átfolyik rajta, de nem tudja elsodorni az embert. Múltkor megnéztem, most is ott van, de már méregdrágán, és zártkörű kluboknak van fenntartva.

Horváth Imre Olivér: Mindhárom szöveg, a *Tragédia*, a *Bánk bán* és a *Csongor* is kötelező olvasmány. A 2024 márciusi *Alföld*-cikkedben a klasszikusmentésről beszélsz. Azt írod, hogy a klasszikus művek tartalmát őrizzük meg, és ehhez ne szégyelljünk, idézem, „bármilyen módszert felhasználni, a cél szentesíti az eszközt”. Példaként többek között *Az arany ember* nőitípusait hozod fel. Tóth Krisztina néhány éve pont a regény nőábrázolását kritizálta, elég komoly ellenszélben. Hogy is van ez?

Nádasdy Ádám: Abba ne menjünk bele, hogy Jókai méltón ábrázolta-e a nőalakokat, de hogy érdekesen ábrázolta őket, az bizonyos. Három komoly nőalak van, ha tetszenek emlékezni. Van a frigíd Tímea, aki hálából megy hozzá Tímárhoz, mert

megmentette az életét, az apját, a családját, de igazán nem szereti. Van a gonosz Athalie – ő tényleg szerelmes volt belé, csak hősrünk nem viszonzta a szerelmét, és ezért Athalie-nál ez keserűségbe és agresszióba fordult. Ott van a szigeten tehát két nő, anya és lánya. Ezeknek a nőknek csak Tímárral kapcsolatban van létezésük, mintha tükrök lennének, amelyek az ő képét ilyen vagy olyan módon, hüen vagy rosszul, de visszaverik. De ez nem egészen igaz, mert Tímea önállóul egy ponton, mert Tímár egyre kevésbé van ott, folyton a szigetre jár, és a Tímea elkezd az üzletet a kezébe venni, amiben nagyon sikeres lesz. Tehát bizonyos értelemben egy vállalkozó válik belőle. Szerintem nagyon tanulságos, hogy ilyen sorsok vannak vagy voltak. A mai világból nézve mégiscsak érdekes, hogy itt van egy férfi, ő van a középpontban, és a nők ezer szállal kötődnek hozzá. Miért nem egy nőről szól a könyv, tehetnénk fel a kérdést, akihez valahány férfi kötődik? Ilyen könyvek is vannak természetesen, de Jókai nem ezt írta meg. Nem kizárt, hogy a mai ifjúságnak csak ezt előadni a férfi-nő kapcsolatok viszonylatában már egy kicsit régimódi. Tényleg olyan, mintha azt tanítaná: ha te nő vagy, válassz egy férfit, aztán vagy boldog leszel vele, vagy nem. És ha nem, akkor tedd tönkre! Az is egy mély emberi kapcsolat. Szóval én belátom, hogy a feministáknak sok-sok dolga van azzal, hogy más könyvek is ugyanilyen rangon szerepeljenek.

Horváth Imre Olivér: Valakinek meg kellene írni ugyanezt női szemszögből.

Nádasdy Ádám: Igen.

Horváth Imre Olivér: Más szerelmes karakterekről akarok kérdezni. Jellemzően mit olvasol kedvtelésből, érdeklődésből, kikapcsolódásként? Biztos forrásból hallottam, hogy kedveled a fiatal felnőtteknek szóló szerelmes történeteket.

Nádasdy Ádám: Igen, igen. Még hozzá többnyire a melegekről szólókat, igen. Jeremy beleszeret Michaelbe, lebuknak, de a tornatanárnő megmenti őket, mert kiderül, hogy a tornatanárnő meg lesz bikus. Hát igen. Lektűrök ezek, kis konfliktus, kis szomorúság, kis aggodalom, de aztán minden jóra fordul. Mit csináljak? Jólesik. Talán azért, mert amikor én tizenhat meg tizenhét éves voltam, akkor ilyen könyvek nem léteztek, és ezek nagyon hiányoztak egy melegségre készülő fiatalembernek. Készülő – nem jó szó, mondjuk, aki érzi, hogy erre kell mennie, igen. Én ezeket angolul olvasom, magyarul is léteznek, de azok nem olyan érdekesek. Nekem mint angoltanárnak az is érdekes, hogy milyen szavakat használnak, milyen a mai fiatalok, vagy majdnem fiatalok beszédstílusa, és abból tényleg sokat tanulok. De nagyon szeretem Agatha Christie-t, és sokat ülök repülőn, mert ingázom London–Budapest között. Arra nagyon jó, hogy amíg az ember sorban áll, tudják, a röntgenező berendezésnél, akkor lehet olvasni valamit. A komoly regényeket a párom adja a kezembe. Az orvosok tényleg olvasnak ilyeneket. Állítom, hogy ők az a polgári réteg, az ügyvéd, orvos, építész, akik az irodalmat eltartják. Ezeket a könyveket én is elolvasom, de nehezen. Nagyon magával ragad, nagyon letaglóz a jó könyv, és nehezen szabadulok tőle. Valamiért a nagyon komoly olvasmányoktól egy kicsit ódzkodok, mintha egy magashegyi túra lenne. Jó, egyszer-egyszer. Meg persze, ha fönt van az ember, csodálatos. De hát

azért, tessék mondani, nincs egy fogaskerekű valahol? Szóval, nem tudom, kapkodó vagyok és felületes, ez az igazság. Amikor dolgozni kell, az más. Akkor belemerülök egy fordításba, a nyelvészet tanításába. De mint kultúrafogyasztó a Klasszik rádiót hallgatom. Tetszenek tudni, hogy mi az a Klasszik rádió? Az maga a borzalom. Ugyanazt a hatvankét vagy hatvanöt klasszikus számot játsszák nap mint nap, újra és újra. Vivaldi: *Négy évszak*, Sosztakovics: *Jazzkeringő*, Debussy: *Holdfény* és így tovább. De hát mit csináljak? Ez a háttérben szól, és akkor én dudorászom. Tehát nem vagyok igazán komoly kultúrafogyasztó.

Horváth Imre Olivér: Ilyenkor azért lehet exkuzálni, hogy kérem, én nyelvész vagyok, nem irodalmár...

Nádasdy Ádám: Persze, igen. Én nem vagyok irodalmár, én csak írogatok egy kicsit.

Horváth Imre Olivér: A '80-as évek óta folyamatosan jelentkezel versekkel, verseskötetekkel. Verseid túlnyomó része szerelmes vers – mondhatjuk ezt?

Nádasdy Ádám: Igen, így van.

Horváth Imre Olivér: A *Szakállas Neptun* című, 2020-as novelláskötetteddel viszont elindultál a szerelmes témájú próza irányába. Miért kezdtél el prózát írni? Miben más, mint verset írni?

Nádasdy Ádám: Hú, hát az ilyesmi azért mindig kicsit véletleneken múlik. A *Szakállas Neptun*ban ezek mind meleg tárgyú történetek. Szerelem? Van az is, igen. Vagy éppen arról szól, hogy nincsen, de igazad van, tényleg szerelmes. Zárójel: ugyanúgy, ahogy valaki azt mondta, nagyon bölcsen, hogy Petri György költészetét egyértelműen az Isten, haza, család hármassága szabja meg, mert mind a háromról megírja, hogy nincs. De nagyon alaposan, nagyon tudja, hogy miről beszél. Szóval így szembesülni Istennel, mint ő, az nem semmi. És a hazával és a családdal is. De kétségtelenül e körül forog az ő költészete. Visszatérve: a szerelem. Igen. Nagyon jó költő, de abban nem tenném az első helyre. Tudják, van az a csodálatos verse: *Hogy elérjek a napsütötte sávig*, amikor egy egészen lehasznált kurvával elmegy valami pincehelyiségbe. Csodálatos, megdöbentő himnusz a nőiséghez, az emberséghez, de szerelmes versnek nem nevezném.

A rendszerváltáskor létesült egy folyóirat, egy havilap, amely kifejezetten a melegeknek szólt. Az volt a címe: *Mások*. És ez megjelent havonta, nagyrészt az apróhirdetések tartották el, mert akkor még internet nem volt. „Keresem páromat lehetőleg túlsúlyos, negyvenéves férfi személyében”, ilyenek. Ismertem a szerkesztőket, egy meleg pár vitte a lapot, és ők mondták, hogy az ismerősök között van bölcsész, író, hát akkor adjunk irodalmi szöveget. Mondom, jól van, és akkor oda írtam ilyen egyszerű történeteket, próbálgatván szárnyaimat. Az igenis más érzés, ahogy az ember látja kinyomtatva. Ha nem volt igazán jó, akkor átdolgoztam, így összegyűlt néhány. Aztán – ha mondhatom így – a felnőtt lapokban is publikáltam: az *ÉS*-ben is volt, meg a *2000* című lapban, meg talán a *Holm*ban is jött, itt-ott-amott, összegyűlt egy kötet belőlük. Mutattam egy-két embernek, Margócsy Istvánnak,

a kiváló kritikusnak és irodalmárnak. Azt mondta: „Ádám, ezek nem jók, de nem szabad nem kiadni őket, mert ebből hiány van, emberi hangon meleg kapcsolatról.” És azt mondta, hogy én tekintsem ezt a kötelességemnek, de ő ismételtlen megmondta, hogy ezek nem jók, és azt mondta, hogy ezek mondjuk nem mérhetőek például Tar Sándor novelláinak a minőségéhez. Én ezt készséggel elfogadom. De úgy gondolom, hogy talán némelyik azért jó is. De itt azért tényleg az számított, hogy valaki beszéljen már erről valamit. Nem tudom, bőbeszédű vagyok egy kicsit. Jó, meg az irónia meg a humor folytonosan kijön belőlem, amivel Tar Sándor nem volt vádolható. Nagyon jó író egyébként, de rettenetesen nyomasztó, hát igen.

Horváth Imre Olivér: Még mindig szerelem, nekem is az a kedvenc témám, úgyhogy vesézzük tovább. A *Hordtam az irhámat* című, tavaly megjelent kötetemben is számos rövid elbeszélés van, mint *A Szakállas Neptunban*, de van benne egy hosszú interjú is, illetve egyéb rövid cikkek. A *nyelv hatalmáról* című szöveged különösen megragadta a figyelmem. Azt írod, „a nyelv, ez a láthatatlan uralkodó kicsavarta a kezünkől a legtöbb szép szerelmes kifejezést. [...] A szerelmes költőnek kötelező ironizálni, szűkíteni és szűrkíteni”. 2008-as cikkről van szó. Hogy látod, folytatódott ez a tendencia?

Nádasdy Ádám: Igen. Talán az alá az ernyő alá venném a dolgot, hogy a pátosz nagyon kiment a divatból. Nagyon vigyázni kell a pátosszal, mert könnyen nevetségessé válik. Átfordul az ellenkezőjébe. Veszélyes nagyon nagy szavakkal dicsérni, vagy akár nagyon nagy szavakkal gyászolni. Észre tetszik venni, hogy milyen nehéz ma részvétet nyilvánítani? Persze, lehet azt mondani, hogy fogadja őszinte részvéteimet, ezzel rendben van. De már egy gyászjelentésben azt írni, hogy „soha el nem múlt fájdalommal jelentjük, hogy...” nehéz ma már. Szóval igen, persze, látja az ember az özvegyi könnyeket, de valahogy a kevesebb több – ma úgy érzi sokszor az ember. Gondoljanak arra például, hogy a színházakban, az előadásokon sokkal kevesebb a kosztüm meg a díszlet. Nem igényeljük. Én már nagyon rég nem láttam olyan darabot, ahol a királynak korona lett volna a fején. Az egy kicsit olyan, mint hogyha a Burger Kingből jött volna, tudják, ahol a gyerekeknek adnak koronát. Tehát valóban játékszer jellegű. Nagyon érdekes: a budapesti Örkény Színházban ment Shakespeare *IV. Henrik* című darabja, ahol apa és fia huzakodnak azon, hogy akkor ki a király valójában. És a korona így meg úgy. Mácsai Pál rendezte, és nagyon szellemesen egy szép nagy arany bross volt kitűzve, az volt kvázi a korona. Azt akkor leszedte az alvó apjáról, kitűzte és fölvette...

Azt veszem észre, hogy a pátosz nagyon kevésbé meg ma, és ebben a szerelem kifejezése is benne van. Tehát azt mondani, hogy én lehozom neked a csillagot az égről... Mindent lehet, persze, de vigyázni kell, hogy akkor legyen mögötte egy mosoly. Persze, hogy lehet tündérbogárnak is nevezni. De én észrevettem: vannak szerelmespárok, házaspárok, akik például egész egyszerűen *kutyának* szólítják egymást. Képzeljék el: kutya, hova tetted a garázskulcsot? – mondja, nagy szeretettel. Nagyon érdekes, mert nyilván ez abból jön, hogy *kutyus*, meg *kutyuska*, de az már édeskés. Hát akkor vegyünk vissza belőle. Ez nyelvészeti is érdekes, mert *cicus* is van, meg *cicuska*, de abból nem nagyon lehet, mert ha visszaveszem, még mindig *cica* marad, ami még mindig édeskés. Át kéne váltani macskára, de olyat nem hallottam, hogy valaki azt mondaná, hogy macska, hova tetted a... bár, természetesen minden van,

és lehet, hogy az élet bonyolultabb, mint én képzelem. Szóval ezt veszem, vesszük észre. Amit én fordítok, azokból mindig van régebbi fordítás is. A Shakespeare-darabokat Vas István, Mészöly Dezső, Kosztolányi, Babits, Arany fordította, de ne is a régieket, hanem a szinte tegnapiakat nézzük: Vas, Mészöly még mindig rettenetesen patetikusak a mai ízlés szerint, és olyanok, mintha kosztümben lennének, mert abban is voltak. Mert az kellett akkor.

„Kik is vagyunk mi ezzel a beszéddel?”

FEHÉR RENÁTÓVAL JUHÁSZ TIBOR BESZÉLGET*

Juhász Tibor: A *szépiró olvas* eseménysorozat, amelynek keretein belül mi most beszélgethetünk, a címével előirányozza, hogy miről kellene kérdezzek. Joggal várják tehát az érdeklődők, hogy elsősorban az olvasmányélményeidről ejtsünk szót, én azonban kezdésként a saját olvasói tapasztalataimról számolnék be. A 2010-es évek elején, amikor tájékozódni kezdtem a kortárs magyar irodalomban, te voltál az egyik első olyan fiatal költő, akinek a szövegeire vezető irodalmi lapokban figyelhettem föl. Emlékezetes találkozásban volt részem például az *Alföld* folyóirat 2013/4-es lapszámában olvasható *Makk ás*, majd később a *Ká-európai ismerős* című verseddel, amely a szintén debreceni illetőségű *KULTer.hu* felületén látott napvilágot. Ma sem tűnik megalapozatlannak számomra a kijelentés, miszerint ezekben a költeményekben sikerült valami olyasmit közvetítened, amelyben más olvasókkal együtt én is a saját tapasztalataimat ismerhettem föl. Talán ezért nem lepett meg, hogy pályád alakulása során a nemzedék fogalma egyre központibb helyet foglalt el a gondolkodásodban, de erről később foglak kérdezni. Most inkább az általam vélelmezett ars poeticáddal kapcsolatban faggatnád, ugyanis a nyilvánosságban betöltött pozícióidból gyakran hangsúlyozod poétika és politika szerves összefüggését, sőt tulajdonképpen a versesköteteid értelmezhetőek e szervesség színreviteli alternatíváiként is. Úgy látom, költői munkásságodat egy olyan szerepmoddell képviselésében bontakoztatod ki, amelynek az az alapvetése, hogy a költői tevékenység, mivel a nyilvánosságban szerveződik, politikai tevékenység. Egyetértesz-e ezzel a megállapítással? És amennyiben igen, úgy e szerepmoddell kialakulása a pályakezdésed mely mozzanataihoz kötődik?

Fehér Renátó: A *Ká-európai ismerős* a *Garázsment* című első könyvem záróverse. Ezt azért fontos rögzíteni, mert amit ars poeticus ajánlatként meghatározta, azt a legmélyebben a magaménak érzem, sőt e felfogás kimunkálása volt tulajdonképpen az első könyv eljutásáig tartó út legfontosabb kísérlete, ami még nagyobb téteket

* Az interjú a Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-3-II kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.